

TARJIMA TURLARI HAMDA OG`ZAKI VA YOZMA TARJIMANING FARQLARI

Jalilova Shaxnavoz Jamshidovna

*Mirzo Ulug`bek nomidagi O`zbekiston Milliy universiteti Xorijiy Filologiya
fakulteti Tarjima nazariyasi yo`nalishi 4-kurs talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada tarjimonlikning hozirgi kundagi ahamiyati, tarjima turlari, tarjima jarayonida e`tibor qaratish kerak bo`lgan jihatlar, hamda asosiy tarjima turlari(og`zaki va yozma) o`rtasidagi farqlar haqida so`z yuritilgan.*

Kalit so`zlar: *matn, tarjima, sinxron tarjima, ketma- ket tarjima, psixolingvistik xususiyatlar, vizual tarjima.*

Global kommunikatsiya va dunyo bo'ylab aloqalar o'sib borayotgan bir vaqtda tarjimonlarga bo`lgan talab ortib bormoqda. Tarjimonlarga yaratilayotgan sharoitlar ularning turmush tarzini o'zgartirish, yangi imkoniyatlarga ega bo'lish va dunyo bo'ylab ko'p tilda muloqot qilish imkoniyatini beradi. Ish o'rinlari, xizmat ko'rsatuvchilar, diplomatlar, turizm sohasidagi hodimlar va boshqa sohalar uchun tarjimonlar juda muhimdir. Shuningdek, internet va onlayn platformalar orqali tarjimonlik xizmatlariga talab katta bo'gani uchun, bu soha hozirgi kunda keng rivojlanmoqda.

Har qanday tilshunos-tarjimonning ishi turli xil funktsiyalarni o'z ichiga olishi mumkin bo'lib, ular ko'pincha o'zgarib turadigan sharoitlarga hamda ko'plab omillarga bog'liq. Tarjimon uchun asosiy material, tashqi ko'rinishidan qat'iy nazar, matndir. Tarjima uchun matnlar, shuningdek, ish sharoitlari ham juda xilma-xildir: ular mavzu va janrdan tortib tarjimon ishlashi kerak bo'lgan tillargacha ko'p jihatdan farqlanadi. Turli xil sharoitlarda tarjimonlarga turli talablar qo'yilishi mumkin, bu esa tarjimaning to'g'riligi va to'liqligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Tarjimon faoliyatida ko'p narsa tarjimaning qaysi shaklda amalga oshirilishiga ham bog'liq, chunki tarjimaning ayrim turlari tarjimondan maxsus bilim va malakani talab qiladi. Tarjima nazariyasida tarjimaning bir necha turlari ajratib ko'rsatiladi. Ushbu turlarning har biri muhim xususiyatlarga ega bo'lishi mumkin, bu esa, o'z navbatida, tarjima faoliyati turlarini ilmiy tasniflashni talab qiladi. Binobarin, tarjima sohasida chinakam mutaxassis bo'lmoqchi bo'lgan har qanday shaxs, avvalo, nazariya bilan yaqindan tanishishi, tarjimonlik faoliyati jarayonida qanday qiyinchiliklarga duch kelishini aniqlab olishi zarur. Tarjimalarning barcha turlarini tarjima matnlarining tabiatiga ko'ra

va tarjima jarayonida tarjimonning nutqiy harakatlari xususiyatiga ko'ra ikkita katta sinfga bo'lish mumkin. Birinchi tasnif asl nusxaning janr va stilistik xususiyatlari bilan, ikkinchisi - yozma va og'zaki shakldagi nutq harakatlarining psixologiyistik xususiyatlari bilan bog'liq.

Yozma tarjima - bu ham asl matn, ham tarjima matni qat'iy bosma matnlar bo'lib, tarjimon eng to'g'ri tarjimini ta'minlash uchun tarjima jarayonida ularga kerak bo'lganda ko'p marta murojaat qilish imkoniyatiga ega bo'lgan tarjima turidir. Shuningdek, tarjimon yozma tarjimini amalga oshirayotganda, tarjima buyurtmachisiga taqdim etilishidan oldin tarjima matniga kerakli o'zgartirishlar kiritish imkoniyatiga ega.

Og'zaki tarjima - og'zaki bayonning asosiy ma'nosi bir tildan ikkinchi tilga o'tkaziladigan tarjima turi. Og'zaki tarjimaning e'tiborga molik xususiyati uning qat'iy bo'lmagan shaklidir, ya'ni tarjimon asl matnini faqat bir marta idrok etishi mumkin (odatda u matnning kichik bir qismidir), shuningdek, tarjimasi tugallangandan keyin uni solishtirish yoki tuzatish imkoniyatiga ega emas.

Shuningdek, tarjimaning quyidagi turlari mavjud:

- 1) Ketma-ket tarjima.
- 2) Vizual tarjima.
- 3) Sinxron tarjima.

Ketma-ket tarjima qilish bu bir tilda og'zaki axborot berilgandan so'ng uni boshqa tilga tarjima qilishdir. Tarjimon so'zlovchining umumiy fikrlari yoki eng kamida asosiy aytilgan gaplarni tinglaydi va so'ng tinglash chog'ida yozib olingan eslatmalar yordamida nutqni tarjima qiladi. Tarjimon so'zlovchi nomida aslyatdan boshqa tilga ketma-ketlikda tarjima qilib boradi. Bu tarjima turi esa ikkiga ajratiladi. **Birinchi bosqich** so'zlovchining nutqini o'z ichiga oladi va bunday tarjima qilishda tarjimon qisqacha nutqni yozib olishi mumkin. **Ikkinchi bosqich**da tarjimon aytgan gaplarni yozib olganlaridan foydalangan holda tarjima qiladi.

Vizual tarjima. Ba'zi tarjimonlar vizual tarjima qilishdan oldin o'sha nutqning yozma shaklini ko'rib chiqadi. Tarjima qilish uchun ajratilgan joyda, matnini ko'rib tarjima qilish, yozma matnini o'qishga o'xshab emas, balki og'zaki nutq singari eshinishi kerak. Vizual tarjima qilish bo'lajak tarjimonlarni tayyorlashda katta ahamiyatga ega. Vizual tarjima qilish deb bir tilda yozilgan matnini boshqa tilga tarjima qilib o'qishga aytiladi. Vizual tarjima qilish boshqa tarjima turlariga qaraganda osonroq. Biroq, vizual tarjima qilishga qo'shimcha sifatida tarjimon so'zlovchi yozma matndan tashqariga chiqmayotganiga amin bo'lishi kerak. Tarjimaning bu shaklida, tarjimon ilmiy va texnik majlislarda qiyinchiliklarga duch keladi.

Sinxron tarjima - bu tarjimon tarjimini so'zlovchi nutqi bilan deyarli bir vaqtda talaffuz qiladigan tarjima turi bo'lib, so'zlovchi va tarjimon nutqini

takrorlash o'rtasidagi farq bir necha soniyani tashkil qiladi. Sinxron tarjimon odatda tarjimonga ma'ruzachi bilan bir vaqtda gapirish imkonini beruvchi maxsus jihozlardan foydalanishni talab qiladi. Ushbu maxsus jihoz - bu minigarnaturalar va mikrofon mavjud kabina. Birinchisi orqali tarjimon so'zlovchining tarjima qilishi kerak bo'lgan nutqini eshitadi, ikkinchisi esa mos ravishda uning tarjimasini talaffuz qilish uchun ishlatiladi. Keyin tarjima qabul qiluvchiga uzatiladi. Chunki sinxron tarjimonlar odatda konferentsiyalar, rasmiy xalqaro uchrashuvlar va boshqa shunga o'xshash tadbirlarda ishlaydi, so'ngra qabul qiluvchilar o'z tarjimalarini quloqchinlar orqali oladilar. Tarjimon uchun ham, qabul qiluvchi uchun ham bunday uskunaning mavjudligi tarjimonlarga o'z ovozdin chetga chiqmaslikka yordam beradi. Sinxron tarjimani amalga oshirish juda og'ir ish bo'lganligi sababli, bunday tarjimonlar uchun smena taxminan yarim soat davom etadi, shuning uchun odatda bir tadbirda kamida ikkita tarjimon ishlaydi va bir-birini almashtiradi. Yuqorida aytib o'tilganidek, har bir tarjimon og'zaki tarjimon sifatida ishlay olmaganidek, har bir tarjimon ham bir vaqtning o'zida sinxron tarjimon sifatida ishlay olmaydi.

Ko'rib turganingizdek, yozma va og'zaki tarjima o'rtasida psixolingvistik komponentdan tashqari yana bir qancha farqlar mavjud. Tarjimaning janr-stilistik tasnifi ham tarjimaning ikki turiga bo'linadi: badiiy va informatsion yoki maxsus. Bu ikki tur bir-biriga qarama-qarshidir. Bu qarama-qarshilik badiiy va maxsus matnlar bajaradigan eng asosiy funktsiyalarga asoslanadi. Badiiy matnlar uchun bu badiiy-estetik funktsiya, maxsus matnlar uchun esa muloqot funktsiyasidir. Badiiy tarjima odatda badiiy adabiyotning tarjimasidir. Ushbu turdagi tarjimani amalga oshirish uchun tarjimon badiiy adabiyotning asosiy maqsadi - ma'lum bir estetik ta'sir ko'rsatishga erishishga yordam beradigan turli ko'nikmalarga ega bo'lishi kerak. Yoki tarjima nazariyasi tilida gapiradigan bo'lsak, tarjimani oluvchiga tegishli pragmatik effekt berilishi kerak. Axborotli tarjima - ma'lum bir bilim sohasiga taalluqli va tegishli terminologiyani o'z ichiga olgan materiallarning tarjimasidir. Bular biznes, ilmiy yoki umumiy siyosiy matnlar, shuningdek, kundalik matnlar, detektiv hikoyalar, sayohat tavsiflari, insholar, rasmiy ish materiallari bo'lishi mumkin. Tarjima turlarini badiiy va ma'lumotli bo'lishga bunday bo'linishi asliyatning asosiy vazifalariga asoslanadi, tarjimon uni tarjimada to'liq yetkazishi lozim. Shuningdek, og'zaki tarjimada yozma tarjimaga nisbatan ingliz tilini yuqori darajada bilishingiz, yetarlicha ko'nikmalarga ega bo'lishingiz, va shuningdek nutqingiz ravon bo'lishi ya'ni (to'g'ri talaffuz qila olishingiz, intanotsiyani) to'g'ri qo'llashingiz kerak. Chunki yozma tarjimonlardan farqli o'laroq sinxronistlar (og'zaki tarzda tarjimoni olib boruvchi tarjimonlar) tarjima qilish jarayonida hamkasblar bilan maslahatlashish, kerakli manbaa, lug'atlardan yoki google ilovasidagi tarjima variantidan foydalanish, ingliz tili mutaxassislari bilan bog'lanish imkoniyatlaridan foydalana

olmaydi. Sinxron tarjimondan qisqa vaqt ichida o'z ona tilisidan ingliz tiliga yoki ingliz tilidan o'z ona tilisiga tushunarli, aniqroq qilib, nutq mazmunidan uzoqlashmagan holda tinglovchilarga tarjima qilib berish mahorati talab qilinadi, shuningdek, sinxronist bo'lmoqchi bo'lsangiz, to'g'ridan to'g'ri nutq qilayotganingizda, nimagadir tushunmay qolsangiz yoki biron narsani qoldirib ketsangiz o'zingizni erkin, xotirjam his qilishingiz mumkin chunki keyinroq bu xatolarni to'g'irlab, ma'lumotlarni to'ldirib qo'ya olasiz.

Xulosa

Tarjimaning eng keng tarqalgan turlari va ularning xususiyatlarini ko'rib chiqib, shunday xulosaga kelishimiz mumkinki, deyarli hamma uchun ma'lum bo'lgan tarjimaning asosiy turlaridan (og'zaki va yozma, badiiy va maxsus) qo'shimcha ravishda tarjimaning yana bir nechta tasniflari mavjud va ularning har biri shunday tasniflanadigan o'ziga xos xususiyatlarga ega. Tarjima bilan ishlashga shunga alohida e'tibor berilishi kerakki, sinxron va ketma-ket tarjima qilish ko'nikmalari ma'lum bir tuzilmani talab qiladi va avtomatizmga aniq ishlab chiqilishi kerak. Va agar haqiqiy tarjimon haqiqatan ham o'z sohasining professional bo'lishga intilayotgan bo'lsa, tabiiyki, u bu turlarning barchasini va ularning o'ziga xos xususiyatlarini yaxshi bilishi kerak. Barcha zarur ko'nikmalarga ega bo'lgan tarjimon o'zi uchun eng mos va samarali ish algoritmini tanlay oladi, o'zi oldindan tayyorlab qo'yadigan masalalarni yechishga tayyor bo'ladi va o'z sohasining haqiqiy professional bo'la oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. <https://fayllar.org/mavzu-tarjima-turlari.html>
2. <https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Tarjima>
3. Salomov G'. Tarjima nazariyasiga kirish. Toshkent: O'qituvchi, 1978.
4. Salomov G'. Til va tarjimon. Toshkent: Fan. 1966.
5. Solojonov J., Yuldoshev N. Badiiy tarjima uchun tarjima usullari tahlili // Ta'lim fidoyilari. 1- son, 04. 2022.
6. G'ofurov I., M'ominov O., Qambarov N. Tarjima nazariyasi: Oliy o'quv yurtlari uchun o'quv qo'llanma. Toshkent: Tafakkur-Bo'stoni, 2012.